

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יג, תשכ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ר' דוד ילין, במאמר לזכרו, שנתפרסם ב"הבוקר" מיום
ט"ז בכסליו תשכ"ב.

ר' סיוון

גדעון הנמן

"עברית דיפלומטית"

לא זכתה שפת הדיפלומטיה הישראלית שתיעשה
מלאכתה ע"י אחד מבונייה, עוסקיה, ומלאכתה נעשתה הרהק
מתחומה והרחק מן הארץ, ולפני כארבע שנים יצא בארה"ב
מילון כיס לעברית הדיפלומטית ע"י ראש המחלקה העברית
בספריית הקונגרס בושינגטון¹.

המילון מכיל ארבעה חלקים: חלק עברי-אנגלי, שבו
כ-1600 ערכים, וחלק אנגלי-עברי, שבו כ-2000 ערכים;
נוספת עליהם רשימת ראשי-תיבות עבריים ופירושם בעברית
(כ-500 קיצורים) ורשימה אנגלית-עברית של כ-100 מוסדות
ישראליים ובינ-לאומיים.

מחברו של המילון נטל על עצמו משימה חלוצית
במקצוע שבחר. מעטים הם אף המילונים הלועזיים בשטח זה,
וגם אלה לא יכלו להדריכו בבעיתו העיקרית, בעית המונחים
העבריים. המשימה תיראה לנו עוד יותר קשה, אם נזכור, כי

1. *A Handbook of Diplomatic Hebrew*, by Lawrence

Marwick, Washington, D.C., 1957

המחבר בן חו"ל הוא, התלוי משום כך במקורות כתובים ובמילונים — כפי מידת שפיעתם וטיבם — ואשר נמנע ממנו כמעט לחלוטין המגע המאלף עם השפה החיה. המחבר ביסס את מילונו על הפרסומים והמסמכים של ממשלת ישראל (והחלטותיה הראשונות של האקדמיה בכללם)², וליקט מתוכם את הדרוש לו לספרו. אך אלה לא היו מקורות היחידים, שכן המחבר הרחיב מאוד את יריעת השפה הדיפלומטית. הוא עצמו אומר בהקדמתו: „במבט ראשון נראה, כאילו מכיל הספר חומר מיותר. אך לאחר התבוננות יתברר, כי הגירה (עלייה), הצלה, כלכלה, ביטחון הגבולות והגנה קשורות קשר הדוק במדיניות החוץ של ישראל“. אין פלא אפוא, אם העיתונות נעשתה לאחד המקורות, מן החשובים כנראה, ללקט המונחים שבספר. השפעתה של זו מורגשת היטב בכך, שהמחבר כלל ביטויים עיתונאיים רבים, שקשרם לדיפלומטיה רופף ביותר, אף לפי הגדרתו הרחבה. כגון שערוריה, תחזית מזג אויר, פושע עריק (צ"ל: נמלט), פסלון, תלוש־קנייון!² ותת־הכרה.

מאידך מתפלא המעיין על חיסורים בתחומים המצומצמים יותר של המילון, כגון משרד המסחר והתעשייה, משרד הפיתוח, משרד החוץ (הוא מופיע רק כמיניסטריון), ואף לא ברורים עקרונות המבחר, שהביאו בחלק העברי להכללת ייבוא ללא ייצוא, ולהפך יצואן בלי יבואן.

2. ר' הדואר, ז' ניסן תשכ"א, בביקורתו של ד"ר נ' זכאי,

„פרט מלים“.

2 * הערכים נכתבו כאן ככתיבם במילון.

אך אין חסרונות אלה מאפילים על העובדה היסודית, שנעשתה כאן עבודה מן המקורות, ולא מכלי שני, שיש כאן אוסף מבורר ראשון של התחום המילוני הנידון. רק ייתכן, שהיה ראוי למצוא לתחום הזה כותרת רחבה ומתאימה יותר. כשסוקרים את סידורו של המילון, מתבלטות במבט הראשון כמה מעלות טובות: הצורה החיצונית נאה היא, התבנית נוחה לשימוש ולעיון, הסידור וההדפסה נקיים ומרווחים, האותיות ברורות ומאירות, וגם החלוקה למדורים נאותה היא — וכל זה שבח גדול הוא לספר שימוש. אך מעבר לזה מתגלים בתהום זה חסרונות וליקויים רבים.

החיסרון הבולט הראשון הוא היעדר כל מבוא או הסבר לסידורו של המילון, הסבר שהוא דרוש בעיקר לגבי כתיב המלים העבריות ולגבי הסדר האלף-ביתי. למעיין מתברר קודם כול, כי שני כתיבים שונים משמשים בחלק העברי ובחלק האנגלי. עיון נוסף מלמד, כי הראשון מבוסס בעיקרו על הכתיב חסר הניקוד של ועד הלשון³, אגב הרחבת השימוש באמות הקריאה, כגון יו"ד המציינת חירק לפני שווא נח (במשקלים מיפעל, מיתפעל בעיקר), ואילו השני ממעט יותר באמות הקריאה, וקרוב יותר להצעה המקורית של ועד הלשון. אך גם לאחר שעמד המעיין מעצמו על כללים אלה, באים כמה כתיבים ומערערים את ביטחוננו, שכן הוא מוצא גם מתקשר ליד מיתלונן, מיתיישב, מיתח הסגולי ליד סבל, סגל, נכסי (נפקדים) ליד סידרי (מכס), ואף (אי-)פרעון ליד (בר-)פירעון.

3. ר' לל"ע קונטרס ט', עמ"י לשוננו ט"ו, 82—89.

קשה מעניין הכתיב הוא עניין הסדר האלף-ביתי. כרגיל, הרי סדר א"ב הוא פועל יוצא משיטת הכתיב, אך כאן נקבע סדר המלים על פי כתיבן רק במספר מלים בלבד (תלמודיות בעיקר, כגון אוכלוסיה, אומדן). ואילו לגבי השאר קובע או הכתיב הדקדוקי החסר⁴ — או אותיות השורש בלבד! בנוסף על אלה מרובים שיבושי סדר, שקשה להסבירם על ידי איזה עיקרון שהוא.

האות סמ"ך, למשל, פותחת בסדר זה: סבילות — סבל — סביר — סיגול — סגל — סגן — סידורי... — סדר — סדיר — סידרה — סידורי... לכאורה נחשבות אפוא אותיות השורש בלבד, ומשום כך בא למשל גם כושר אחרי כרתים... אך נוהג, נוהל, לעומת זאת, מסודרים אחרי נוד, נוה, כאילו כתיבם המלא הוא הקובע. חוק מסודר אחרי חצות עפ"י כתיבו ה"דקדוקי" חק, אך זיקה מסודר לפני זירה, כאילו הייתה משורשי ע"י, והיו"ד מן השורש, ואילו מצוקה באה אחרי מצע, כאילו הייתה היו"ו רק כתיב מלא מיותר.

כשסוקרים את הצד המילוני והלשוני של הספר, בולטים גם כאן חסרונות, הפוגמים בערכו של המילון. הפגם החמור ביותר הוא היעדר מוחלט כמעט של ציונים מגדירים והבחנות בין ההוראות השונות של המלים. אמנם מוצא אתה פה ושם הבחנות כאלה, כגון השעיה (של אדס מתפקידו); התליה (של 99 רק); *bill (parliamentary); action (legal); article (clause)*.

4. הכתיב הנוהג בבתי-הספר, עפ"י החלטת מועצת המורים

אך אלה יוצאים מן הכלל הם (מצאתי 36 הבחנות באנגלית, ז"א ב־2% מן הערכים, ו־4 — ארבע! — בעברית, שהם ¼%!). היעדר זה פחות המור הוא בחלק העברי, שכן אם ירצה אדם להבין או לתרגם מסמך עברי, ויציג למשל appeal תמורת ערעור, הרי תתברר לו ההוראה הדרושה של appeal מתוך הקונטקסט כולו. חמור יותר הוא היעדר ההגדרה בחלק האנגלי-עברי. כאן, כשמציעים למתרגם במקום appeal רק ערעור, ערר, בלי שיוסבר כלל איזו הוראה של appeal מתורגמת כאן, מכשילים את המתרגם מכול וכול. ככה יודרך לתרגם, למשל, United Jewish Appeal (= המגבית היהודית המאוחדת) ע"י הערעור היהודי המאוחד! כן הדברים בתרגומים בלבדיים אחרים, כגון: power — מעצמה; sentence — סוף; campaign (כיצד יתורגם death sentence); sign — תמרור; campaign — מגבית (כיצד תיקרא Sinai campaign?) ; ועוד.

גרמו לכך, כנראה, מצד אחד העברה אוטומטית של ערכים מן החלק העברי-אנגלי לאנגלי-עברי, ומצד שני ריחוק של המחבר מן השפה החיה, שהצבענו עליו בראשית דברינו. שילוב שני הגורמים מתבלט היטב בדוגמה הבאה: מחולל הבית הלאומי תורגם בחלק העברי Founder of the National Home, וכתוצאה מכך תורגם בחלק האנגלי founder (לאחר ניכוי הבית הלאומי) ע"י מחולל.

ריחוק זה משפת הארץ מתבטא גם בשטח הלשוני גרידא, הן במקומות שהמונח העברי לא הובן כראוי, והן במקומות שנוצרו תרגומים מוטעים למונחים האנגליים. כך תורגם באלמות [= באלימות] ע"י arbitrarily (במקום by violence

וכד'), שמורות טבע ע"י natural resources (צ"ל: natural reserves או לפי המקובל בארה"ב: national parks). עברית לא רגילה היא: בייזואר (במקום בית דואר הרשמי), לחנך (inaugurate), במקום לחנוך), תביעות בלתי מנוגדות (undisputed claims), במקום ללא עוררין וכד'), המראה (indication) מצה (skirmish) ותחושה (כתרגום אפשרי של rivalry?!).

נסיים בתקווה, כי מהדורה חדשה של המילון תתקן את הליקויים והחסרונות. שכן על אף האמור לעיל, יש ברכה ביזמתו ובהעזתו של המחבר, שהקדיש זמן, מרץ ויגיעה להכנת סדה מילוני חדש, ועיבדו כמעט מן היסודות. הקיים בספר מרובה על הפרוץ, ונקווה כי מהדורה מתוקנת תתן בידי הקהל ספר, שהנאתו ותועלתו יהיו שלמים.